

9. Вітфілд Д. Вступ до служби пробації : [монографія] / Д. Вітфілд. – 2-ге вид. перероб. та допов. – К. : Атіка, 2004. – 236 с.
10. Про пробацію : Закон України від 5 лютого 2015 р. № 160-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/160-19>.
11. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11 липня 2003 р. № 1129-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1129-15/print1479160023558681>.
12. Третяк О. Пенітенціарна пробація в системі соціальної адаптації неповнолітніх / О. Третяк, С. Чебоненко, І. Стеценко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія «Педагогічні науки». – 2016. – Вип. 137. – С. 175–179.
13. Павло Петренко відкрив Центр ювенальної пробації у Києві [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=249748635&cat_id=244277212.
14. Lacey M. Probation Working in Prison / M. Lacey, G. Read [Electronic resource]. – Access mode : <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.955.7547&rep=rep1&type=pdf>.

БАБАНІНА В. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем
експертно-криміналістичного забезпечення
(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 343.21

СПІВВІДНОШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ

Вивчається етимологічне походження та сучасне лексичне значення слова «кримінальний». Формулюється визначення поняття «кримінальне право», в основу якого закладається нормативістська концепція праворозуміння. Досліджуються ознаки поняття «закон» і «кримінальний закон». Визначається співвідношення кримінального права та кримінального закону. Ставиться дискусійне питання щодо коректності використання терміна «кримінальний закон». Обґрунтовується висновок, що кримінальне право та кримінальний закон співвідносяться як зміст і форма існування (вираження) цього змісту.

Ключові слова: закон про кримінальну відповідальність, кримінальне право, кримінальний закон, праворозуміння, нормативне вираження.

Изучается этимологическое происхождение и современное лексическое значение слова «уголовный». Формулируется определение понятия «уголовное право», в основу которого закладывается нормативистская концепция правопонимания. Исследуются признаки понятий «закон» и «уголовный закон». Определяется соотношение уголовного права и уголовного закона. Поднимается дискуссия о корректности использования понятия «уголовный закон». Обосновывается вывод, что уголовное право и уголовный закон соотносятся как содержание и форма существования (выражение) этого содержания.

Ключевые слова: закон об уголовной ответственности, уголовное право, уголовный закон, правопонимание, нормативное выражение.

Etymological origins and modern lexical meaning of the word “criminal” are studied. The definition of the concept of “criminal law” is formulated on the basis of the normative concept of legal understanding. Features of concepts “law” and “criminal law” are studied. The correlation of criminal law and Criminal Code is determined. The discussion on the correctness of using of the definition “criminal law” is raised. It is substantiated that criminal law and Criminal Code are correlated as the content and the form of existence (expression) of this content.

Key words: law on criminal liability, criminal law, Criminal Code, normative theory, legal understanding, normative expression.

Вступ. Питання співвідношення права, закону та законодавства були предметом численних наукових досліджень як у науці теорії держави та права, так і в галузевих правових науках. Зокрема, їм присвячували свої праці Ф. Аквінський, С.С. Алексєєв, С.М. Братусь, Г.І. Дутка, О.С. Іоффе, І.Ф. Казьміна, А.М. Колодій, О.Є. Мешкова, А.В. Міцкевич, Л.О. Морозова, В.О. Навроцький, В.С. Нерсесянц, І.М. Овчаренко, В.Ф. Опришко, А.С. Піголкін, С.В. Полєніна, П.М. Рабінович, І.С. Самощенко, О.Ф. Скакун, О.Д. Тихомиров, Ю.А. Тихомиров, Дж. Фінніс та ін. Проте в доктрині кримінального права залишається багато не вирішених і спірних питань щодо співвідношення кримінального права та кримінального закону.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження співвідношення кримінального права та кримінального закону.

Результати дослідження. Філософське розуміння закону визначає його як верховне джерело правового регулювання вищої форми, що спирається на гармонійне поєднання всіх інших правових джерел, наявних у суспільстві [6, с. 8]. В онтологічному ракурсі закон є однією з форм вираження права, оскільки законодавство містить юридичні норми. Із гносеологічної точки зору, урахувавши усвідомлення права як багатоаспектного складного явища, яке не тільки співвідноситься з державою, але й дозволяє розкрити механізм становлення та реалізації правової форми суспільних відносин, закон є суттєвою, але не єдиною й не основоположною його характеристикою.

На відміну від цього, поняття «правовий закон» розуміється як формальне закріплення права, заснованого на гуманістичних і прогресивних поглядах, із максимальною реалізацією суспільних ідей розвинутого громадянського суспільства, демократичної та правової держави [6, с. 10].

За словами Г.І. Дутки, сучасне розуміння закону обов'язково пов'язується з актом представницького органу державної влади або безпосередньо народу, відповідно до чого держава надляється повноваженнями не тільки охороняти, але й створювати право [7, с. 7, 12]. Подібно до цього визначає поняття закону також І.М. Овчаренко, який розуміє під ним нормативно-правовий акт вищого представницького органу державної влади або самого народу, який регулює найбільш важливі суспільні відносини шляхом установаження загальнообов'язкових правил (норм), приймається з додержанням законодавчої процедури та має вищу юридичну силу [12, с. 6–7]. На аналогічні ознаки закону вказує також О.Ф. Скакун [15, с. 316]. За словами І.М. Колкаревої, закон – це нормативно-правовий акт вищої юридичної сили (порівняно з іншими нормативно-правовими актами), який є (поряд із Конституцією) основним джерелом права. Серед ознак закону виділяються такі: спеціально уповноважений суб'єкт прийняття закону; суворий процесуальний порядок прийняття закону; закон регулює найбільш важливі та значимі суспільні відносини; закон є стабільним (сталим) за рахунок специфічної й порівняно складної процедури його прийняття; закон має вищу юридичну силу [9, с. 22]. Окрім цього, дослідниця звертає увагу на таку ознаку закону, як його загальна обов'язковість, на її думку, це явище є дещо відмінним від вищої юридичної сили й повинне виділятися окремо [9, с. 12–13, 15, 22].

Певною мірою з такою позицією можна погодитися, оскільки наявність вищої юридичної сили ще прямо не свідчить про загальну обов'язковість відповідного правила поведінки, хоча закон за своєю сутністю є обов'язковим для всіх учасників суспільних відносин, незалежно від їх правового статусу, повноважень, політичного чи фінансового становища. Проте така ознака може стосуватися не тільки закону, але й інших форм права. Тому застосування цієї ознаки не може бути визначальним для самого закону. Так само не повинні братися до уваги й інші ознаки закону, які не є визначальними для нього й не відмежовують його від права й інших можливих форм існування права. Обов'язково слід звернути увагу на таку ознаку закону, як його нормативне закріплення (формальне визначення). Необхідність вказівки саме на цю ознаку закону пояснюється тим, що закон як форма вираження права обов'язково повинен набувати нормативного закріплення і є нормативно-правовим актом вищої юридичної сили.

Із наведених визначень випливає розуміння закону як однієї з форм (до того ж не єдиної) існування права. Окрім закону, є ще й інші нормативні приписи, які можуть виступати формою вираження права: підзаконні нормативно-правові акти та норми міжнародного права, які хоча й закріплюють (установлюють) певні правила поведінки, проте є відмінними від закону за способом створення (процедурою прийняття) і юридичною силою.

Саме ці ознаки й відрізняють закон від інших форм існування права. До того ж такі ознаки забезпечують закріплення в законі найбільш важливих і ціннісних правових приписів (правил поведінки), які не можуть закріплюватися в інших нормативно-правових актах чи інших формах вираження (існування) права. Підстави численних правових обмежень конституційних прав і свобод людини й громадянина є предметом виключно законодавчого регулювання.

Таким чином, доходимо висновку, що обов'язковими ознаками закону є його чітке нормативне закріплення, вища юридична сила, особливості законодавчої процедури, прийняття прямо або опосередковано (через вищі представницькі органи державної влади). Спеціальний порядок прийняття в багатьох випадках обумовлює сутність закону та коло правових приписів чи правил поведінки, які належать до сфери регулювання закону як однієї з форм вираження (існування) права.

Отже, очевидними є відмінності закону та права, навіть у контексті нормативістської концепції праворозуміння. Так, право, хоча воно й має формальне вираження, не завжди наділяється вищою юридичною силою, не завжди створюється (приймається) народом чи представницьким органом і не характеризується специфікою законодавчої процедури. Безумовно, таких відмінностей може бути виділено ще більше, особливо якщо характеризувати право як вище соціальне явище та вищу міру справедливості. А втім, ми тільки намагаємося вказати на відмінні риси закону й права, а не протиставляти їх і визначати їх первинність чи вищу сутність.

Водночас Г.П. Іванова, вивчаючи право й закон у методологічному аспекті, стверджує, що закон найбільш чітко й адекватно відображає такі властивості (ознаки) права, як нормативність, загальність, загальнообов'язковість і примусовість. У формі закону, у процесі його створення та функціонування, у характері державної гарантії знаходить найбільш концентроване вираження класова сутність права [8, с. 161].

У правовій науці висвітлюються різноманітні критерії класифікації законів, розглядають їх види та певні внутрішні відмінності одних законів від інших. Наприклад, Г.І. Дутка вказує, що основоположним критерієм класифікації законів повинна бути юридична сила, яка дозволяє провести як зовнішню, так і внутрішню розмежувальну лінію законів між собою та з іншими нормативно-правовими актами. У цьому аспекті дослідниця виділяє три основні групи законів у якості своєрідних підсистем: Конституція, конституційні закони, звичайні закони [7, с. 9]. Очевидно, що така класифікація законів є не єдиною, і закони можуть бути поділені на певні види за іншими критеріями (часом дії, сферою дії, характером і змістом норм і правил поведінки, які в них закріплюються). Значена класифікація законів за юридичною силою не заперечує тієї ознаки закону, яка вказує на його вищу юридичну силу відносно інших нормативно-правових актів. Але між самою юридичною силою законів можлива певна градація, яка по суті вказує на більшу чи меншу юридичну силу самого закону, однак жодним чином не заперечує вищості такої юридичної сили відносно інших нормативно-правових актів. Отже, доходимо висновку, що кримінальний закон (закон про кримінальну відповідальність) повинен набувати таких же ознак, як і будь-який інший закон. Таким чином, кримінальний закон (закон про кримінальну відповідальність) є формою існування кримінального права, яка втілена в нормативно-правовому акті вищої юридичної сили, що приймається вищим законодавчим органом державної влади. У цьому зв'язку визначення кримінального закону (закону про кримінальну відповідальність) може бути також конкретизовано ознаками сфери правового регулювання самого закону, тобто вказівкою, що кримінальний закон (закон про кримінальну відповідальність) стосується саме забезпечення правової охорони суспільних відносин від злочинних посягань і регулювання суспільних відносин, які виникають у зв'язку з учиненням злочину.

Також у контексті дослідження поняття кримінального закону необхідно звернути увагу на дискусію навколо формулювання назви самого закону. Така дискусія ґрунтується на етимологічному значенні слова «кримінал» («кримінальний»), що походить від англійського «crime» – злочин. Отже, дослівне розуміння слова «кримінальний» повинно було б розглядатися як «злочинний», а сам кримінальний закон – як «злочинний закон», що не може визнаватися правильним. Пояснюється це тим, що закон як форма існування права та вид нормативно-правового акта, що приймається вищим органом законодавчої влади за спеціальною процедурою, не може визнаватися злочинним. Безумовно, деякі закони, які приймаються в нашій державі, не завжди є справедливими, не завжди відповідають інтересам суспільства чи його домінуючих верств, однак такі закони жодним чином не можуть визнаватися злочинними. Тому формулювання «злочинний закон» є юридично й логічно неправильним та не може застосовуватися.

Схожі аргументи наводилися також народним депутатом України В.Д. Швецем щодо запропонованої ним поправки до назви Кримінального процесуального кодексу під час підготовки цього проекту до другого читання, яку пропонувалося викласти саме як «Карно-процесуальний кодекс» [14], але в підсумку ця пропозиція не знайшла належної підтримки.

Крім того, під час підготовки проекту Кримінального кодексу України (далі – КК України) до другого читання також висловлювалися пропозиції щодо зміни його назви. Зокрема, за поправкою народного депутата України О.М. Бандурки пропонувалося викласти назву як «Кодекс законів про кримінальну відповідальність (Кримінальний кодекс)», а за поправкою народного депутата України З.В. Ромовської – «Карний Кодекс України» [13]. Однак ці пропозиції також не знайшли належної підтримки. Натомість під час підготовки проекту КК України до другого читання назва розділу II загальної частини КК України, а також назви та зміст окремих статей цього розділу були змінені. Зокрема, за пропозицією народних депутатів України М.Ю. Бродського, С.В. Ківалова та В.Й. Розвадовського слова «кримінальний закон» були замінені словами «закон про кримінальну відповідальність» [13]. На основі цього формується думка, що виправданим є використання поняття не «кримінальний закон», а «закон про кримінальну відповідальність». Більше того, саме таке формулювання

закріплюється в тексті чинного закону – Кримінального кодексу України. Проте підкреслимо, що описана теза ґрунтується тільки на етимологічному та буквальному розумінні слова «кримінальний». Водночас значення слова «кримінальний», яке наводиться в академічному словнику української мови, зводиться до того, що «кримінальний» розуміється так само, як карний [11, с. 108, 347].

Із цього випливає, що «кримінальний закон» розуміється як карний закон або закон про покарання, що в дійсності відповідає сутності аналізованого нами закону. Тому застосування поняття «кримінальний закон» є виправданим, а слово «кримінальний» в українській мові може розглядатися не тільки як «злочинний», але й як «караний». Додамо також і те, що взяття за основу буквально-етимологічного розуміння слова «кримінальний» буде спотворювати не тільки розуміння поняття «кримінальний закон», але й розуміння інших суміжних понять: «Кримінальний кодекс», «Кримінальний процесуальний кодекс», «кримінальне право», «кримінальне законодавство», «кримінальний процес», «криміналізація» тощо. Аналіз сучасних наукових і навчальних джерел свідчить, що поняття «кримінальний закон» і «закон про кримінальну відповідальність» уживаються як абсолютно рівнозначні синоніми. До того ж такий підхід має місце в опублікованих раніше авторських працях [11]. Тому немає необхідності протиставляти ці поняття.

Так, на наше переконання, поняття «кримінальний закон» цілком виправдано може використовуватися для позначення форми існування кримінального права у вигляді нормативно-правового акта вищої юридичної сили, який приймається вищим законодавчим органом державної влади за відповідною процедурою й стосується забезпечення охорони суспільних відносин від злочинних посягань і регулювання суспільних відносин, які виникають у зв'язку з учиненням злочину. Іншими словами, поняття «кримінальний закон» уживається в тому ж значенні, що й поняття «закон про кримінальну відповідальність»; таке вживання понять є науково виправданим як щодо їх лексичного значення, так і щодо юридичної природи.

При цьому слід звернути увагу, що законодавець не визначає поняття «кримінальний закон» (закон про кримінальну відповідальність), як і не визначає поняття «законодавство про кримінальну відповідальність», указуючи тільки, що це Кримінальний кодекс України (ч. 1 ст. 3). На наш погляд, це створює додаткові складнощі для розуміння досліджуваних понять.

У ч. 2 ст. 3 КК України закріплюється положення, що закон про кримінальну відповідальність, який прийнятий після набрання чинності КК України, включається до нього після набрання ним чинності. Тобто Кримінальний кодекс України є своєрідним систематизованим (кодифікованим) збірником кримінальних законів. Водночас слід згадати, що сам КК України також приймався вищим законодавчим органом держави в порядку, визначеному для прийняття законів. Тому він відповідає всім ознакам кримінального закону, сам по собі є кримінальним законом і разом із цим є кодифікованим збірником кримінальних законів, прийнятих після набрання кодексом чинності, і самим кримінальним законом.

На основі викладеного сформулюємо визначення кримінального права, під яким слід розуміти систему загальнообов'язкових, формально визначених норм, що забезпечуються, гарантуються й охороняються державою та забезпечують кримінально-правову охорону суспільних відносин і регулювання відносин, які виникають у зв'язку з учиненням злочину.

Схоже визначення маємо також у наукових і навчальних джерелах із кримінального права. Так, за словами В.І. Антипова, кримінальне право – це система взаємопов'язаних і побудованих на певних принципах юридичних норм, які мають форму кримінальних законів; вони прийняті для правового забезпечення охорони прав і свобод людини й громадянина, власності й інших законодавчо визначених суспільних відносин і цінностей; ці принципи визначають, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх учинили; регулюють суспільні відносини, які виникають у зв'язку з учиненням злочину [10, с. 10]. Водночас П.Л. Фріс, визначаючи поняття «кримінальне право», конкретизує його можливі прояви та вказує, що під позитивним (об'єктивним) кримінальним правом України слід розуміти сукупність правових норм, що визначають загальні принципи, умови та підстави кримінальної відповідальності; коло діянь, які внаслідок високого рівня суспільної небезпеки визнаються злочинами; види й розміри покарання й інші види кримінально-правового впливу, що застосовуються до осіб, які визнані винними в їх скоєнні, а також підстави й умови звільнення від відповідальності та від покарання [17, с. 9].

При цьому важливим залишається не стільки предмет кримінального права та його завдання, скільки саме розуміння кримінального права як певної структурованої сукупності (системи) взаємопов'язаних норм, які мають своє зовнішнє вираження (закріплення). Сферою дії цих норм є, по-перше, охорона суспільних відносин від кримінальних правопорушень (посягань), по-друге, регулювання суспільних відносин, які виникають у зв'язку з учиненням злочину. До такого регулювання може належати встановлення виду та розмірів покарань, підстав звільнення від кримінальної відповідальності, підстав звільнення від покарання; особливості призначення покарання та суть

правових обмежень, яких зазнає винна особа; можливість застосування інших заходів впливу тощо. Очевидно, що спектр суспільних відносин, які регулюються кримінальним правом, власне, як і спектр суспільних відносин, які ним охороняються, є досить широким, але в загальних рисах предмета кримінального права його головні завдання окреслені у відповідних визначеннях. Проте саме цей предмет і завдання й відмежовують кримінальне право від інших галузей права та від загального поняття «право». Тому кримінальним правом слід вважати тільки ті норми та положення, які знаходять своє зовнішнє вираження та відповідне нормативне закріплення й стосуються охорони суспільних відносин від злочинних посягань і регулювання суспільних відносин, які виникають у зв'язку з учиненням злочину.

Висновки. Отже, що стосується співвідношення кримінального права та кримінального закону, то, на наш погляд, воно полягає в такому.

1. Кримінальне право є системою загальнообов'язкових формально виражених (нормативно закріплених) норм і правил поведінки, які забезпечуються, гарантуються й охороняються державою та стосуються охорони суспільних відносин від злочинних посягань, а також регулювання суспільних відносин, які виникають у зв'язку з учиненням злочину. Натомість кримінальний закон визначається як форма існування кримінального права, яка виражається в нормативно-правовому акті вищої юридичної сили, що приймається вищим законодавчим органом державної влади за відповідною процедурою й стосується забезпечення охорони суспільних відносин від злочинних посягань і регулювання суспільних відносин, які виникають у зв'язку з учиненням злочину. При цьому спільними ознаками кримінального права та кримінального закону є їх нормативне вираження (формальне закріплення), а також предмет регулювання й охорони.

2. За своєю сутністю кримінальний закон є лише формою вираження (існування) кримінального права, до того ж далеко не єдиною. Зокрема, навіть за умов розуміння права з погляду нормативістської концепції (право є нормативно вираженим) воно може знаходити своє закріплення в інших формах (джерелах), таких, як норми міжнародного права, підзаконні нормативно-правові акти, правозастосовні орієнтири, сформульовані вищими національними судовими інстанціями, правові позиції міжнародних судів тощо [2, с. 12–17; 3, с. 13–33; 4, с. 10–22; 1, с. 25–41; 5, с. 264–269]. Також кримінальний закон характеризується вищою юридичною силою відносно інших форм існування кримінального права.

3. Суб'єктом прийняття кримінального закону є вищий законодавчий орган державної влади, а саме прийняття кримінального закону характеризується відповідною процедурою. На відміну від цього, суб'єктом прийняття інших форм кримінального права можуть бути й інші суб'єкти, а процедура їх прийняття (створення) є кардинально відмінною від процедури прийняття кримінального закону.

4. Кримінальне право є відповідним правилом поведінки, тоді як кримінальний закон – це лише одна із зовнішніх форм вираження кримінального права. Таким чином, співвідношення кримінального права та кримінального закону може бути представлено як співвідношення змісту й форми існування (вираження) цього змісту.

Список використаних джерел:

1. Андрушко П.П. Джерела кримінального права України: поняття, види / П.П. Андрушко // *Право України*. – 2011. – № 9. – С. 25–41.
2. Андрушко П.П. Джерела кримінального права України: поняття, види / П.П. Андрушко // *Адвокат*. – 2011. – № 6. – С. 12–17.
3. Андрушко П.П. Джерела кримінального права України: поняття, види / П.П. Андрушко // *Адвокат*. – 2011. – № 7. – С. 13–22.
4. Андрушко П.П. Джерела кримінального права України: поняття, види / П.П. Андрушко // *Адвокат*. – 2011. – № 8. – С. 10–22.
5. Андрушко П.П. Судовий прецедент як одне з джерел кримінального права / П.П. Андрушко, М.М. Васюк // *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. – 2014. – Вип. 197. – Ч. 3. – С. 264–269.
6. Грищенко А.В. Правовий закон: питання теорії та практики в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави та права; історія політичних і правових учень» // Грищенко А.В. – К., 2002. – 18 с.
7. Дутка Г.І. Закон у системі нормативно-правових актів України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави та права; історія політичних і правових учень» // Г.І. Дутка. – К., 2003. – 19 с.
8. Иванова Г.П. Право и закон (методологический аспект) : дисс. ... кандидата юрид. наук : 12.00.01 / Г.П. Иванова. – Ленинград, 1983. – 188 с.
9. Колкарева И.Н. Проблемы теории правового закона и правовой законности : дисс. ... кандидата юрид. наук : 12.00.01 / И.Н. Колкарева. – Ростов на Дону, 2002. – 170 с.

10. Кримінальне право України. Загальна частина: [підручник] / Ю.В. Александров, В.І. Антипов, М.В. Володько, О.О. Дудоров та ін. – К. : Атіка, 2009. – 408 с.
11. Кузнецов В.В. Кримінальна відповідальність за хуліганство: національний та зарубіжний досвід : [монографія] / В.В. Кузнецов, В.В. Бабаніна, Л.О. Кузнецова ; Нац. акад. внутр. справ. – К. : Інтерсервіс, 2013. – 267 с.
12. Овчаренко І.М. Закони у системі джерел (форм) права та їх класифікація : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави та права; історія політичних і правових учень» // І.М. Овчаренко. – Х., 2004. – 16 с.
13. Проект Кримінального кодексу України № 1029 від 12.05.1998 р., порівняльна таблиця другого читання 04.07.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua/osmir/tables/06>.
14. Проект Кримінального процесуального кодексу України № 9700 від 13.01.2012р., порівняльна таблиця другого читання 29.03.2012р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4>.
15. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : [підручник] / О.Ф. Скакун. [Пер. з рос.]. – Харків : Консум, 2001. – 656 с.
16. Словник української мови : в 10 т. – К. : Наук. думка, 1970. – 1979. – Т. 4 : І–О. – 1974. – 840 с.
17. Фріс П.Л. Кримінальне право України. Загальна частина : [навч. посібник] / П.Л. Фріс. – К. : «Центр навчальної літератури», 2009. – 362 с.

БЕРИЛО О. Г.,
аспірант докторантури й ад'юнктури
(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 343.624

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕНАДАННЯ ДОПОМОГИ ХВОРОМУ МЕДИЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ У ПЕРІОД ІЗ ІХ СТ. ДО СЕРЕДИНИ ХVІІІ СТ.

У статті досліджуються загальні тенденції становлення та розвитку кримінальної відповідальності за ненадання допомоги хворому медичним працівником у період із ІХ ст. до середини ХVІІІ ст. Розглянуто теоретичні та правові аспекти закріплення такої відповідальності в законодавстві, що діяло на землях сучасної України, обґрунтовано підходи щодо періодизації розвитку кримінальної відповідальності за ненадання допомоги хворому медичним працівником у період із ІХ ст. до середини ХVІІІ ст.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, ненадання допомоги, хворий, медичний працівник, Руська Правда, Литовські статутути.

В статье исследуются общие тенденции становления и развития уголовной ответственности за неоказание помощи больному медицинским работником в период с IX в. до середины XVIII в. Рассмотрены теоретические и правовые аспекты закрепления такой ответственности в законодательстве, которое действовало на землях современной Украины, обоснованы подходы к периодизации развития уголовной ответственности за неоказание помощи больному медицинским работником в период с IX в. до середины XVIII в.

Ключевые слова: уголовная ответственность, неоказание помощи, больной, медицинский работник, Русская Правда, Литовские уставы.

The article deals with the general tendencies of the formation and development of criminal liability for the failure to provide assistance to a sick medical worker from the 9th century by the middle of the eighteenth century. The theoretical and legal aspects of the consolidation of such liability in the legislation that acted on the lands of modern Ukraine and their own approaches to the periodization of the development of criminal liability for failure to provide sick care to a medical worker are substantiated from the 9th century by the middle of the XVIII century.

Key words: criminal liability, failure to help the patient, medical professional, Russian Truth, Lithuanian Statute.

